

BEDEN VE ANLAM

EDİTÖR

AYSUN AYDIN

VakıfBank Kültür Yayınları: 0210
Felsefe: 020

BEDEN VE ANLAM
EDİTÖR: AYSUN AYDIN

Sayfa Uygulama
Büşra Arbay

Kapak Görseli
Faruk Özcan

Kitap Editörü
M. Halit Çelikyön

Son Okuma
Merve Nur Yaman

VakıfBank Kültür Yayınları

Büyükdere Caddesi
No: 97 – Kat 4
Şişli 34394 İstanbul
Telefon: 0 212 354 5730
www.vbky.com.tr – info@vbky.com.tr
Sertifika No: 40141

© Vakıf Pazarlama San. ve Tic. A.Ş., 2023

ISBN 978-625-6385-05-4

Kitabın tüm yayın hakları VakıfBank Kültür Yayınları'na aittir. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak sınırlı alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir elektronik veya mekanik araçla çoğaltılamaz. Eser sahiplerinin manevi ve mali hakları saklıdır.

Baskı

Turkuvaz Haberleşme ve Yay. A. Ş.
Güzeltepe Mahallesi Mareşal Fevzi
Çakmak Caddesi B Blok No: 29/1/1
Eyüpsultan İstanbul
Telefon: 0212 354 3000
Sertifika No: 46403

1. Baskı: Nisan 2023

**BEDEN
VE
ANLAM**

EDİTÖR
AYSUN AYDIN

AYSUN AYDIN

Felsefe Eđitimini Ankara Üniversitesi ve Orta Doęu Teknik Üniversitesi Felsefe Bölümlerinde tamamlamıştır. Genel olarak Yirminci Yüzyıl Felsefesi ve özel olarak John Dewey, Merleau-Ponty ve Eugene Gendlin felsefeleri üzerine çalışmalar yapmıştır. Hâlen Düzce Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümünde öğretim üyesi olan Aydın, ontoloji, epistemoloji, etik ve politik felsefe alanlarında dersler vermektedir.

İÇİNDEKİLER

Önsöz	7
Aysun Aydın	
Anlama Dokunmak: Bir Okuma Teorisi Olarak Bedensel/Tensel Hermenötik	13
Abdullah Başaran	
Anlamın Sınırları: Hilary Putnam'ın Semantik Dışsalcılığı	55
Pakize Arıkan Sandıkcıoğlu	
Otonom Beden ve Anlam: Bir Anti-Temsiliyetçi Anlam Kuramı Olarak Etkinleşimcilik	85
Ayşe Uslu	
Bedensel Deneyim ve Örtük Anlam: Gendlin'in Yeni Fenomenolojisi	125
Aysun Aydın	
Hayatta Kalmak ve Yaşamak Arasında: Spinoza'da Bir Beden Ne Anlam İfade Eder?	153
Mehmet Fatih Elmas	
Kadın Bedeni ve Bedene Gömülü İktidar Pratikleri	189
Meral Timurturkan	
Beden, Anlam ve Mekân: Mahkûm Bedenin Dövme Üzerinden İnşası	217
Cihan Ertan	
Dizin	243

ÖNSÖZ

AYSUN AYDIN

Anlam yirminci yüzyıl felsefesinin temel problemlerinden biridir. Bir taraftan insan yaşamı ve doğa bir anlam sorunu olarak ortaya konulmakta, diğer taraftan anlam sorunu çoğunlukla bir dil sorununa ve dil felsefesi alanına indirgenerek ele alınmaktadır. Anlamın varlığı ve anlamın açıklanması farklı temeller ve değerler üzerinden ele alınırken, felsefi zeminde anlam sorunu farklı bakış açıları ve sorularla her geçen gün yeniden üretilmektedir.

Anlam problemiyle birlikte felsefenin odağı olan bir başka problem de beden problemidir. Geleneksel bakış açısında beden, felsefe tarihi boyunca tanımlanması güç, çoğunlukla yok sayılan ancak yine de vazgeçilemeyen bir varlığa sahip olmuştur. Beden, ancak bilincin hem ontolojik hem de epistemolojik olarak karşısında konumlandırılarak felsefenin konusu hâline gelmiştir. Beden ve anlam, bir başka deyişle madde ve mana, birbirinden ayrı dünyalara ait iki varlık türü olarak kabul edilmiştir. Ne var ki çağdaş anlam tartışmaları, bedenin anlamın oluşumundaki rolüne vurgu yaparak, beden ve anlam ilişkisini kuran yeni bir çerçeve açmışlar ve bedeni tartışmanın merkezine koymuşlardır. Başka bir ifadeyle beden ve anlam üzerine yeni bir bakış ve tartışma felsefi düşüncenin merkezine yerleşmiştir.

Başta fenomenoloji ve zihin felsefesi alanındaki yeni yaklaşımlar olmak üzere, hem analitik gelenek hem de kıta felsefesi geleneği, beden ve anlamı felsefi bir problem olarak birlikte ele almışlardır. Bu bağlamda beden; anlamın, değer, bilmenin ve

insanın tüm entelektüel üretimlerinin kaynağı ve ilişkisel temeli olmuştur. Bedene dair yeni kavramların ortaya çıkmasıyla, bu yaklaşımlar bedeni felsefi açıdan yeni bir tema olarak sunmuşlar ve felsefi bir problem olarak yeniden ele almışlardır. Bu bakış açısıyla insanın bedene sahip oluşu bir bilinç sahip oluşunun karşısında olmak bakımından değil, insan oluşu bedenlenmiş bir bilinç olmak bakımından ele alınmıştır. Bu anlamda insanın dünya ile ilişkisi bedenli ve anlam veren/anlam yaratan bir varlığın dünya ile ilişkisi olarak yeniden değerlendirilmektedir. Beden hem bu ilişkinin hem de anlamın kaynağı olarak yeniden okunmakta ve yorumlanmaktadır. Öte yandan anlamı bedensellikten ayırarak bilincin dünya ve şeylerle ilişkisi üzerinden tanımlayan, anlama bedenden ayrı ve bedene dışsal bir ontolojik statü atfederek bir bilinç hâli ya da bilinç ürünü olarak gösteren yaklaşımlar da güncelliğini korumaktadır.

Bu bağlamda çalışmamız bir problem olarak bedeni ve anlamı tartışmakta, ağırlıklı olarak da bedenin ve anlamın birlikte ele alınışını felsefi ve sosyolojik bağlamda konu edinmektedir. Genel olarak sorunsallaştırılan konular arasında; beden ve anlam arasındaki ilişkinin kuruluşu, anlamın bedensel temasla ilişkisi, anlamın bedenin karşısında ya da bedenden yalıtılmış bir şekilde konumlandırılması, beden üzerine inşa edilen toplumsal, ideolojik, kültürel ve tarihsel anlamlar ve bedeni biçimlendiren anlamlar, bedenin mekânla ve bulunduğu mekâna bağlı olarak ortaya çıkan anlamlarla ilişkisi, başka bir ifadeyle bedenin mekânsallığının anlamdaki ifadesi, bedenin yaşamsallığı ve ölümle ilişkisinin anlamı sayılabilir.

Abdullah Başaran “Anlama Dokunmak: Bir Okuma Teorisi Olarak Bedensel/Tensel Hermenötik” başlıklı makalesinde, bir metnin okunması sırasında anlamın okurun bedeni ile okunan metin arasındaki karşılaşmada ve bu karşılaşmada yaşanan

bedensel/tensel temasta ortaya çıktığını ifade etmektedir. Anlamın bu bedensel temasta ortaya çıktığı, bir bakıma bedene büründüğü bu bakış açısı anlamı temas etmek olarak sunmakta ve değerlendirmektedir. Okurun metne bedeniyle yönelen varlığını okumanın bedensel/tensel hermenötiği bağlamında yorumlayan ve bir okuma teorisi olarak sunan bu yaklaşım, okumaya yönelik doğal duruş ve tavrı felsefi ve fenomenolojik bir duruşa dönüştürmenin olanağını ve ortaya çıkabilecek problemleri tartışmaktadır.

Pakize Arıkan Sandıkcıoğlu “Anlamın Sınırları: Hilary Putnam’ın Semantik Dışsalcılığı” başlıklı makalesinde, Hilary Putnam’ın “Anlamlar kafada değildir.” sözleri ile ifade bulan ve anlamın dışsal unsurlar tarafından belirlendiğini iddia eden “semantik dışsalcılık” görüşünü ele almaktadır. Makalede Putnam’ın özellikle anlamı betimlemelerle özdeşleştiren ve anlamların kavranmasını psikolojik bir mesele olarak gören semantik kuramların tutarsızlığına vurgu yaptığı “‘Anlam’ın Anlamı” makalesi temel alınarak, semantik dışsalcılığın bazı felsefi sonuçları değerlendirilmektedir. Semantik dışsalcılığın yalnızca terimlerin anlamları ile sınırlı olmadığı, aynı zamanda zihinsel durumların içeriklerinin de dışsal olarak belirlendiği iddiası; Putnam’ın sunmuş olduğu örnekler, düşünce deneyleri ve çözümlenmeler ışığında değerlendirilmektedir.

Ayşe Uslu “Otonom Beden ve Anlam: Bir Anti-Temsiliyetçi Anlam Kuramı Olarak Etkinleşimcilik” başlıklı makalesinde, anlamın temsiliyetçi kuramların iddia ettiği gibi bir zihinsel içerik olmadığını ancak bedenün performatif bir eylemi olduğunu dile getirmekte ve bu bedenlenmiş yaklaşımı temsiliyetçi kuramların bedenlenmemiş anlam yaklaşımlarına karşı savunmaktadır. Öte yandan, anlam yaratımı amaçsallık, yönelimsellik ve etkinleşim kavramları çerçevesinde bir süreç ve eylem olarak bedenlenmiş

bir çerçeveden sunulmaktadır. Bu bağlamda bedenlenmiş anlamın, bedenın çevresiyle karşılıklı uyumlanmasının sonucunda ve çevreyle kurulan etkinleşim ilişkisi içinde üretilen bedenlenmiş bir süreç olduğu ele alınmakta ve değerlendirilmektedir.

Aysun Aydın “Bedensel Deneyim ve Örtük Anlam: Gendlin’in Yeni Fenomenolojisi” başlıklı makalesinde, fenomenolojik bakış açısıyla anlamın bedensel deneyime içkin, dili ve kavramları önceleyen örtük bir süreç olduğunu dile getirmektedir. Bu makalede, Eugene Gendlin’in anlamın bedenın deneyimlerinde örtük olarak var olan, bu nedenle de bedensel-hissedilen bir şey olduğu kabulü ve anlamın ortaya çıkarılabilmesi için bedensel deneyimin analiz edilmesi gerektiği şeklindeki yaklaşımı değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, Gendlin’in felsefenin konusunun anlamın deneyimsel kaynağının soruşturulması olması gerektiği şeklindeki önerisi desteklenmekte; dil ve kavramlardan deneyime giden bir felsefi yöntem yerine deneyimden dil ve kavramlara giden bir felsefi yöntem önerilmektedir.

Mehmet Fatih Elmas “Hayatta Kalmak ve Yaşamak Arasında: Spinoza’da Bir Beden Ne Anlam İfade Eder?” başlıklı makalesinde, Spinoza’nın *Ethica* adlı eserinde dikkat çektiği iki hususu; bir tarafta “Hiçbir şey bana, beden bir cesede dönüşmedikçe ölmez dedirtemez.” savını ve diğer tarafta “İnsan zihni bedenle birlikte tümünden yok olamaz; çünkü ondan geriye ezeli ve ebedi olan bir şey kalır.” savını ele almaktadır. Bu iki savın yorumlanması ile hem düşünürün felsefesinde bir bedenın gerçekte ne anlam ifade edebildiği sorusu sorulmakta ve tartışılmakta, hem de bu doğrultuda “Nasıl yaşamalıyız?” sorusuna verilen Spinozacı yanıt değerlendirilmektedir.

Meral Timurturkan “Kadın Bedeni ve Bedene Gömülü İktidar Pratikleri” başlıklı makalesinde, bedenın toplumsal gerçeklikle girdiği ilişkiyi ve bu ilişkide başta cinsiyet kimliği olmak

üzere, toplumsal olarak üretilen semboller, kültür ve söylemin yerini tartışmakta ve değerlendirmektedir. Bu bağlamda, kadın bedeninin toplumsal cinsiyet ilişkileri açısından nasıl temsil edildiği ve temsiliyet düzeyleri, söz konusu temsiliyetin ortaya çıkardığı iktidar ilişkileri ve beden üzerinden işleyen politikaların görünümleri ele alınmakta; beden politikaları ve kadınların gündelik yaşam pratiklerine içkin olan güç söylemleri tartışmaya açılarak değerlendirilmektedir.

Cihan Ertan “Beden, Anlam ve Mekân: Mahkûm Bedenin Dövme Üzerinden İnşası” başlıklı makalesinde, genel olarak dövme bir bedene sahip olmanın anlamı ve özel olarak suçlu beden ya da mahkûmiyet altındaki bedende dövmenin ve cezaevi dövmelemlerinin anlamı üzerine araştırma ve değerlendirmelerini sunmaktadır. Suç ve dövme arasındaki ilişkinin ne olduğu, mahkûmiyet altındaki bedenin bulunduğu mekânın bağlamında varlığı ve bu bağlamda dövmenin yeri ve değeri makalenin temel tartışma sorularıdır. Cezaevi gibi toplumsal kurumlar bedenleri yeniden üreten ve düzenleyen mekânsallıklar olarak ele alınmakta ve bu düzenlemelerle benliğin cisimleşme deneyimlerinin kontrol altında tutulduğu dile getirilmektedir. Bu bağlamda makale dövme pratiği aracılığıyla mahkûm bedenin cezaevi mekânsallığındaki cisimleşme deneyimlerini değerlendirmektedir.

Çağımız düşüncesi ve kültürel öğeleri beden ve anlam üzerine farklı bakış açılarından sunulan kavram ve kabulleri içermekte, bu kavramlar üzerinden dünya ile ilişkimizi yeniden tanımlamakta ve kültürel kodlarımız bu kabuller çerçevesinde yeniden üretilmektedir. Bu nedenle, felsefi zeminde beden ve anlam üzerine yürütülen tartışmalar ve sunulan kavramsallaştırmalar yaşamımıza ve düşüncemize yeni bakış açıları ve değerler katmak bakımından önemli ve değerlidir.

ANLAMA DOKUNMAK: BİR OKUMA TEORİSİ OLARAK BEDENSEL/TENSEL HERMENÖTİK

ABDULLAH BAŞARAN*

*Sözcükler temas kurar. Eller kitapları tutar;
gözler ya da parmak uçları metinde gezinir.
Eğer aralarında bir temas varsa
sözcüklerle bedenler nerede birbirlerine dokunur?*
Karmen MacKendrick¹

GİRİŞ

Bir metni okurken ne olur? Şüphesiz bu soruya verilebilecek cevaplar, bir anlam(a) faaliyetinin gerçekleştiği noktada yoğunlaşır. Bir metni okuruz ve okuduğumuz şeyi anlarız ya da anlamayız. Anladığımızda metne daha doğru(dan) yaklaştığımızı düşünür, ne söylemek istediğine, yani metnin anlamına yakınlaştığımızı hissederiz. Anlamadığımızda ise metne yaklaşımlımız farklı olur; bizi metnin anlamından uzaklaştıran, metni anlamamızı perdeleyen engelleri irdelemeye koyulur ya da metne daha fazla dâhil olmadan öylece bırakırız. Okuma faaliyeti bittiğinde, ara verdiğimizde ya da düşünüm için duraksadığımızda, okunandan bir şey anlayıp anlamadığımızın yarısına ulaşırız. O hâlde soruyu daha baştan yanlış anladığımız

* Dr. Öğr. Üyesi, Hitit Üniversitesi.

1. Karmen MacKendrick, *Word Made Skin: Figuring Language at the Surface of Flesh*, New York: Fordham University, 2004, s.2.

ortaya çıkar: Bir metni okurken (doğru, yanlış, eksik vb.) bir anlam(a) faaliyeti gerçekleştirmeye okuma sırasında değil, bu edime ara verdiğimizde, okumayı askıya aldığımızda ulaşıyoruz; baştaki soru ise metni okuduğumuz sırada ne olur diye soruyordu. Okuma edimini askıya alıp anlamına dair vereceğimiz yargı geriye doğru, hâlihazırda okunmuş olan metne (ya da metnin bir kısmına) yöneliktir ve bu düşünümle metnin mevcudiyeti, yani okunan şeyin ne anlama geldiği (ya da gelmediği) ortaya çıkar. Okuma faaliyetini bedenden, cisimsellikten, fiziksellik ve maddesellikten kopararak salt zihinsel bir edime dönüştüren de işte bu şartlanmış düşünümdür. Bu noktada okuma pratiğine yönelik zihin-odaklı bir yaklaşımla metni anlamak için zihnimizi odakladığımız metinsel anlam dünyasında kaybolurken okuyan bedenimiz, okunan metnin maddi boyutu, içinde bulunduğumuz fiziksel uzam ya da toplumsal mekân gibi çevreyelen dünyanın unsurlarını, yani metinle *bizzat* karşılaşılan yaşam dünyasını da yitiririz.

Bize yaşam dünyasını geri kazandırma vaadindeki fenomenolojik bir soruşturma ise bizi okumanın gerçekleştiği ortamın tasvirini yapmaya yönelir; çünkü bu sefer odak noktamızda metni okuyan öznel bir zihin ya da okunan metnin salt nesnelliği (yani nesnel anlamı ya da önemi) değil, okuma sırasında gerçekten *ne olduğu* vardır: böylelikle fark ederiz ki okuma, aslında, okurun bedeni ile okunan metin arasında bir karşılaşma ve anlamın ortaya çıktığı bir kompozisyon oluşturmadan ibarettir (*com-position*, birlikte pozisyon alma). Bu karşılaşmada okurla metin arasında yaşanan bedensel/tensel temas, metnin anlaşılması yani okunandan bir anlam çıkarılması için fenomenolojik indirgemede paranteze alınamayan dünyasallık ve maddeselliğin birbirleriyle kurdukları alakadır; çünkü bedenim benim (“ben bedenim” ve beden bana aittir), fakat aynı zamanda bu beden,

beni diğer şeyler arasında kılan, dünyaya da ait bir bedendir. Bu yüzden beden (ya da ten), geniş anlamıyla, okurun metinle karşılıklı bulunmasını sağlayan *ortamın bizzat kendisidir* ve anlam da burada(n) çıkar.

Bu yazının –ki aynı zamanda yıllardır üzerinde çalıştığım okuma teorisinin²– temel iddiası, okurun metni anlamaya yönelik hermenötik çabasının aslında bu tensel teması yorumlaması olduğudur; zira metnin mesajını (kendine) okuyarak bedene bürüyen okur, yorumunu bu bedenlenmiş ve bedenle kendiliğinden dolayımlanmış anlamın, yani bedenin anladığının üzerine kurar. Kelimenin tam manasıyla, kanıyla ve canıyla, teniyle ve organlarıyla, duruşu ve alışkanlıklarıyla metne yönelen okur, bu anlam(a) faaliyeti sırasında *tüm bedeniyle* iş başındadır. Eylemi işleyen, icra eden, yani faal durumdaki beden (*operational body*), sadece metni nasıl okuyacağını, nasıl tutacağını, gözünü nerelere odaklayıp en rahat okuma pozisyonunu nasıl alacağını değil, aynı zamanda okuma aktıkça metnin kendisine hangi tesirleri, ne tür duygulanımları bıraktığını da *bilir*. Yani bir yandan, okuyan beden fiziksel hareketleri ve davranışları motor olduğu kadar akılcıdır da: Okuma alışkanlıkları, bu alışkanlıkların edinildiği âdet ve kültürlerin etkisi, metnin dayattığı okuma kurallarına ve biçimsel faktörlere uyum sağlama, bu okuma işini beden *gerçekleştirdiğini* gösterir. Diğer bir yandan ise, okumada beden, duygulanımsal bir

2. Abdullah Başaran, “Okumanın Bedensel Hermenötiği: Bir Giriş”, *Monograf Edebiyat Eleştirisi Dergisi*, 10 (2018); *Touching the Text, the Touching Texts: The Carnal Hermeneutics of Reading*, *State University of New York at Stony Brook ProQuest Dissertations Publishing*, 2020; “Okumanın Muğlaklığı: Zaman ve Mekân, Beden ve Benlik”, son güncelleme 7 Temmuz, 2021, <https://youtube/ecSnewF3Vrw>; “Okumanın Bedenselliği” (Disiplinlerarası Metodoloji Tartışmaları 4: Güncel Sosyal ve Beşeri Bilimlerde Hermeneutik, İBB Atatürk Kitaplığı, İstanbul, Şubat 18, 2022).

mukabele bulur ve metinden bedensel/tensel olarak etkilenir: *Faust*'u okurken şeytanın müthiş vesveselerinde yüzümüze gülümseme geliyor, ilk bölümün sonunda tüylerimiz diken diken olabiliyor ya da bir sonraki bölüme geçtiğimizde biraz daha rahatlamış hissedebiliyoruz. Bir metni okumak, yani bir metne dokunmak, metnin bizi etkilemesini, üzerimizde bir tesir bırakmasını, yani bize dokunmasını da beraberinde getirir; çünkü dokunurken dokunuluruz da. Aslında bu birbirine geçen temasları her okumada yaşıyoruz: Okuma esnasında hem metnin gösterge ve sembollerine kendi (iç ya da dış) sesimizi verip okuyoruz –metni okuyarak *benimseriz*– hem de metnin okurken indirgenemeyen sesini dinleyen kulağımızı duyar, indirgenemeyen fizikselliğini gören gözümüzü görürüz. Metnin algımızdan ayrı olarak varlığının garantisi de bu organik ayırt etmedir (*discernment*); yani kısaca, metni alımlamamız ile metnin kendisinin tamamen kaynaşmasını engelleyen, yine organik beden bizzat kendisidir. Bu açıdan beden, metnin neye işaret ettiğini (okunanı) kendi algımızdan (okuma) ayırt eder; fakat farklarını tamamen kavrayamasa da –çünkü algılarken *bütünüyle* idrak etmeye yetişemeyecektir– bu ayırım bir his olarak *kalır*. Burada öne sürülen okuma teorisine göre hermenötik çaba, metinle kurulan bedensel/tensel ilişkiden arta kalan bu hissi, yani metinde yazılıandan etkilenmeyi (*affect*) yorumlamaktan ibarettir. Buna göre, *okumanın bedensel/tensel hermenötiği* adını verebileceğimiz bu teori, bedenin bir metinden ne anladığını (*sense*) dile dökmeyi (*mean-ing*), hâlihazırda yorumlayan bedeni yorumlamayı hedefler.

Hermenötik tarihinde her ne kadar gözardı edilse de Hermes'in, tanrılardan insanlara mesaj taşıma görevini, yine bedenle, yani kendisine aracısız olan anlama aracıyla yerine getirdiğini görüyoruz. Hermes aynı zamanda hız tanrısıdır ama